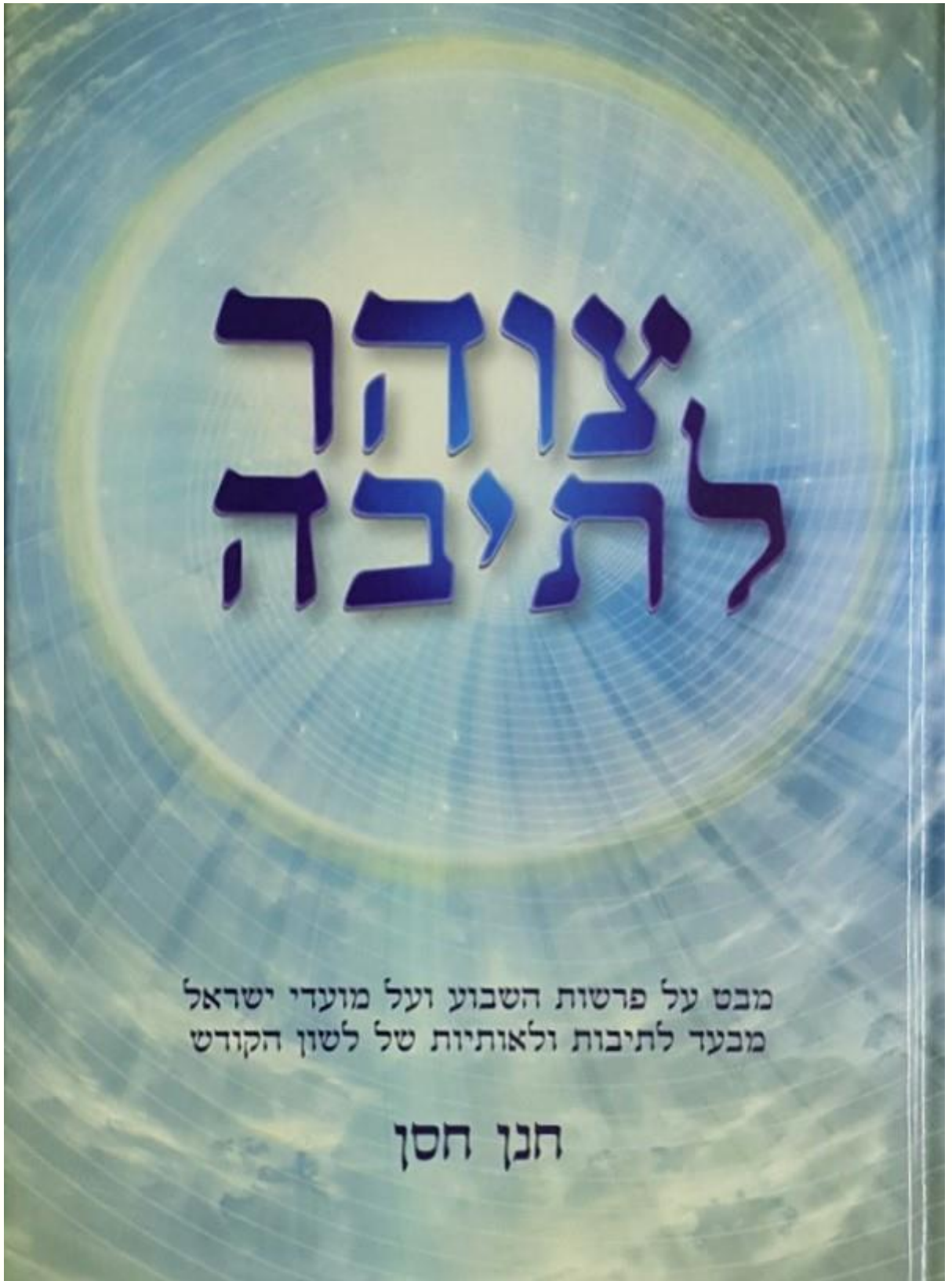

פרשת **בְּלָק**

צִדְקַת תַּעֲשֶׂה לַמִּצְוָה – בָּלָק

וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹקֵינוּ לִדְאֵת הַקְלָלָה לְבָרְכָה... - מהו סוד כוחה של הקללה?

"גיבורי" הפרשה שלנו הם שני שונאי ישראל, בָּלָק מלך מואב, המזמין אליו בדחיפות את "נביא" אומות העולם, בָּלָעַם בֶּן בְּעוֹר, מצאצאיו של לבן הארמי, כדי שיקלל את עם ישראל. בלעם בא לקלל, אך בסופו של דבר נמצא מברך. הקב"ה שם בפיו, בעל כורחו, ברכות מאליפות לראשו של עם ישראל. מעניין שבפרשתנו אין זכר לשורש ק.ל.ל, ולמילים הנגזרות ממנו, ובמקומו, נזכרים שמות-פועל נרדפים כמו, "לָכֵה נָא אֶרֶץ לִי אֵת הָעָם הַזֶּה", או "קִבֵּה לִי אֶתוֹ". רק בספר דברים, מסכם משה את תוכן פרשתנו בפסוק וחצי, "וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ אֵת בָּלָעַם בֶּן בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרָם נְהַרְסָם לְקַלְלָךְ: וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹקֶיךָ לְשָׁמַע אֶל בָּלָעַם וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹקֶיךָ לִדְאֵת הַקְלָלָה לְבָרְכָה כִּי אֲהַבְדָּה ה' אֱלֹקֶיךָ".

ויש מקום לשאול, מה טיבן של ברכה וקללה, כשהן יוצאות מפיו של בן-אנוש? האם יש בהן ממש? ומדוע נקראו בשמות אלה? מה משמעותם של שרשים אלה, ומה הם באים לבטא, מצד פנימיותם?

קל יותר לקבל ולהבין את כוחה של הברכה, שהרי הקב"ה ציווה את הכוהנים "כֹּה תְבַרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". אך מעצם העובדה שהקב"ה הופך את הקללה של בלעם לברכה, שבאה להיטיב ולהוסיף, משמע שעניינה של הקללה להרע ולהחסיר. כמו שהקב"ה נתן את הכוח לברך, כך נתן הקב"ה לאדם גם את הכוח לקלל. וכמו שכדי שהברכה תתממש, נדרש קיומם של תנאים מוקדמים, כך גם כוחה של הקללה מוגדר ומוגבל.

כיצד מקלליו? אצל בָּלָק וגם אצל בָּלָעַם אפשר לראות את החשיבות הגדולה המיוחסת למקום ממנו "נכון" לקלל. אם נתייחס למקומות שבָּלָק מציע לבלעם, הרי התורה מעידה לגבי המקום הראשון, "וַיֵּרָא מִשָּׁם קֶצֶה הָעָם". לאחר כשלוש הניסיונות הראשונים, מבטיח בָּלָק לבלעם, "לֵךְ נָא אִתִּי אֶל מְקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אָפֶס קֶצֶהוּ תִרְאֶה וְכִלּוֹ לֹא תִרְאֶה". מה משמעותה של ראייה זו? ובמיוחד לאור עדותו של בלעם על עצמו, "נָאִם בָּלָעַם בֶּן בְּעוֹר וְנָאִם הַגִּבּוֹר שֶׁתָּם הָעֵין?"

כדי שהקללה תתפוס, על המקלל, לשלב את כוח הדיבור שלו עם "כוח הראייה". לשם כך דרושה 'עין רעה', הסתכלות שלילית על המקולל, חיפוש אחר נקודות תורפה וחסרונות שקיימים בו, והעצמתם. לקלל זה גם ההיפך מלכבד. לכבד, מלשון כָּבֵד, משמעותו לתת למכובד, ביחסנו כלפיו, את המשקל הראוי לו. וכדברי רש"י, "כל קללה שבמקרא, לשון הקל וזלזול". תנאי הכרחי ומוקדם לקללה הוא יחס של קלות ראש וזילות מצידו של המקלל, התייחסות אל המקלל, כאל משהו קל וחסר ערך, זלזול, "כַּמֶּנֶץ אֲשֶׁר תִּדְפְּנוּ רוּחַ", קש, קשקוש.

היבט נוספת של הקללה הוא כעס ושנאה מצידו של המקלל, הרואה עצמו פגוע מעצם קיומו של המקלל, ומוכן היה, אילו רק ניתן, לקלות (משרש ק.ל.ה) אותו בתנור, להשפילו ולגלות את קלוננו בריבים (להאדים את פניו מבושה). הקללה נועדה לקלקל (להחסיר ערך, לעשות קל) את תדמיתו של המקלל ואת הטוב שבו. בכל אדם יש חסרונות, וההתמקדות בשלילי שבו, גם בלי לקלל אותו, כמו מעצימה את השלילה וגורמת לה לכסות ולהאפיל על הצדדים הטובים שבו. ראייה זו, האוחזת בנקודות התורפה שלו, הופכת להיות מעין קטרוג בפני שמיים, המזמין את מידת הדין להיכנס מבעד לפרצה זו, ולהיפרע מאותו אדם.

כעת יכולים אנו להבין, מדוע היה על בָּלָעַם לראות רק את קצוהו של עם ישראל ולא את כלו. המלה קָצֶה מייצגת את השוליים הקיצוניים השליליים, את הקוצנים שבשולי העם, ורק בהם רוצה בלעם להתמקד. הוא עובר על דברי חז"ל "הווה דן את כל האדם לכף זכות", ואינו רוצה לראות את המכלול, כדי שהכף לא תיטה "חלילה" לכף זכות. הוא מכנה את עצמו "שֶׁתָּם הָעֵין" דהיינו, אוטם את עינו מלראות כל דבר חיובי וטוב בעם ישראל. בָּלָק, מרגיע אותו באשר למקום אליו הוא לוקח אותו, "אָפֶס קֶצֶהוּ תִרְאֶה וְכִלּוֹ לֹא תִרְאֶה". כי יודע בלעם, שאם יראה את כל ישראל, כליל המעלות, לא תוכל קללתו לתפוס. כדי לחזק ולהעצים את הקטרוג, הוא מעלה קרבנות כדי להבליט את "אהבת הבורא" המפעמת בו כביכול, לעומת אותו "מוקצה מחמת מיאוס", בו הוא מנסה להתמקד. ובסייעתא דשמיא, בָּלָעַם בא לקלל ומצא את עצמו מברך, "מֶה טָבוּ אֲהֲלֶיךָ יַעֲקֹב..."

מהו עניינה של הברכה? השורש ב.ר.כ מופיע בתורה לראשונה, ביום החמישי לבריאה ומתייחס לפרייה ורבייה, "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹקִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ". דבר זה מלמד על הברכה, שמהותה הכפלה וריבוי, של טוב קיים. מהות זו מרומזת גם באותיות השורש ב.ר.כ, המאפיינות בתכונה ייחודית מספרית, שאין באף אחת מהאותיות האחרות. כל אחת מאותיות אלה מייצגת ערך מספרי כפול מזה שמייצגת האות הקודמת לה באלף-בית (א+א=ב, ק+ק=ר, י+י=כ). לכן, כדי להתברך בדבר מה, חשוב שברשותו של המבקש להתברך, ימצא כבר, ולו מעט, מאותו דבר מבוקש, השייך לו. כלומר שנכון לעשות קודם השתדלות להשיג בדרך הטבע, ורק אחר כך לבקש שתשרה בו הברכה (במעשה ידיו, בממונו ובכל אשר לו).

ומכיוון שחשיבות רבה יש לראייתו של הזולת, את מה שברשותנו, עלינו להיזהר שלא להכשיל את הזולת, ב"לא תחמד" למשל. אדם המפגין את עשרו לראווה, כמו 'מנקר עיניים' וגורם לאחרים לחוש קנאה כלפיו. קנאה זו מתרגמת למעין טרנויא, שכדי להצדיק אותה, מעלה "המקטור" (המקטרג) כל מיני חסרונות של אותו בעלים, חסרונות השוללים לכאורה את ההצדקה, לזיכוי בשפע כה רב. עין רעה זו, אכן עלולה להשפיע לרעה. לכן הורונו חז"ל לנהוג בצניעות, "אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין".

מאידך, כדי שהברכה תתפוס, כדאי לקיים את דרשת חז"ל, "טוב עין הוא יברך". כלומר, שכדי לברך מישהו באמת, לא די בכך שהמברך יקרא את הברכה מן הנייר, או יחזור "כמו תוכי" על נוסח השגור בפיו, אלא, עליו להעריך את המתברך באמת, ולראות בו מי שאכן ראוי לכל הטוב שהוא מבקש להרעיף עליו. ברור שאם בתוך תוכו אין הוא מעוניין שחברו (המתברך) יצליח יותר ממנו, או יהיה עשיר ממנו, אזי אין זו ברכה. וכאשר נזכה בע"ה להיות 'טובי עין', אזי נוכל לברך באמת, מכל הלב והנשמה, ואז עשויה ברכתנו להתקבל. ועל ברכה הבאה מעומק הלב, אמרו חז"ל, "לא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך". אל תזלזל בברכתו של אדם פשוט, אף אם אינו רב גדול או צדיק יסוד עולם, שהרי "קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת".

בלק מבקש מבלעם "לכה נא ארה לי את העם הזה". מה פשר השימוש בשורש זה? לפי הפשט, מדובר בשורש א.ר.ר, המקביל ל-ק.ל.ל. מדרש רבה מביא גם חלופה אחרת, המשייכת את הפועל לשורש א.ר.ה. משמעותו של פועל זה היא איסוף תאנים (בדומה לבציר ענבים ולמסיק זיתים). ומדוע נבחר שורש זה דווקא? מה מייחד את אריית התאנים, לעומת בציר הענבים ומסיק הזיתים למשל? פעולת האיסוף של הפירות האחרים, נעשית כמבצע רציף. עוברים מגפן לגפן למשל, ובוצרים את כל האשכולות. כל האשכולות מבשילים באותו המועד, פחות או יותר, מה שאין כן לגבי התאנה. בקיץ מבשילות התאנים בקצבים שונים מאוד, ובכל אחד מעצי התאנה, מצויות בו בזמן, תאנים בשלות העומדות לנשור בכל רגע, מחמת כובדן, ופגים, הרחוקים מאוד מהבשלה. לכן, בנויה אריית התאנים על סיבוב יומיומי בין כל עצי התאנה, ואיסוף של התאנים הבשלות בלבד (עד תום העונה).

מכיוון שברור לבלק, שלא ניתן לפתור את הבעיה שלו עם העם הנבחר של הקב"ה, בעימות רוחבי וחזיתי, הוא חושב על "פתרון זוחל", לטווח ארוך. הוא כמו אומר מבלעם, ידוע לך שכוחו של עם ישראל באחדותו. כל יהודי הוא בגדר אות בספר תורה, ודי בחסרונה של אות אחת, כדי לפסול את הספר כולו. הבה נאמץ אפוא את גישתו של עמלק, "אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחרך". די לי בתאנים בודדות, ביהודי מפעם לפעם, כדי להחליש את עם ישראל ולפורר אותו, עד כדי הבסתו בסופו של התהליך. מבלעם קולט את המסר, אך עושה שימוש בשורש אחר, "מה אקב לא קבה אל...", הוא משתמש בשורש נ.ק.ב. די בנקב קטן בתחתית הספינה, כדי להטביע אותה. הוא מחפש לפרוץ את הפרצה הקטנה בסכר, ולגרום לשטפון. אך עם כל ה"קלות" שבקללה, "הנה לא גנום ולא ישן שומר ישראל". במידה כנגד מידה, עוד קודם שפתח בלעם את פיו, ניקב הקב"ה את לשונו המושחזת, ובלשון חז"ל "שם חכה בפיו", "ויהפך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה".

דבר חסידות

אל תהי דן יחידי (מסכת אבות): כאשר אדם דן את עצמו ובודק את מצבו הרוחני, אל יעשה זאת בינו לבין עצמו. ייקח לו חבר, שיעזור לו להעריך את עצמו באמת. (ליקוטי שיחות - הרבי מליובאוויטש)

שבת שלום ומבורך
חנן חסן

אם ברצונך לקבל את הגיליון במייל או במסרון, אנא פנה אל hhananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691.